

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
ויקהל ופקודי – החודש
אדר ה'תשפ"ג ב'של"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

רמז נפלא בפסוק בספר איוב [כ"ג, י"ג] והוא באחד ומי ישיבנו, ונפשו אותה ויעש, לגבי מי שמברך ואין מי שיענה אחריו אמן.

המשך בעניין 'ברכת' עזרא, ולגבי דברי ספר החינוך שהבין כי הרמב"ם איננו חושש לקללה, והרחבה לגבי השאלה מתי יש לחשוש מקללה, וכיצד היא משפיעה ומזיקה.

תשובה לשאלה כיצד אלישע קילל את הנערים, והרי אסור לקלל.

התייחסות מרן שליט"א למכתב שאלה בעניין השמירה מששה סוגי מזיקין, ודברי ספר שושן סודות לגבי 'סוד השדים'.

התייחסות לשואל דלעיל על דברי מרן שליט"א לגבי 'ברכת' עזרא, וביאור מורחב של דברי מהרי"ץ זיע"א באיגרת תימן, לגבי עניין זה שלא עלו יהודי תימן לא"י בבניין בית המקדש השני.

מקורות לכך כי העוני ממוין של יהודי תימן וכו' היה אכן הרבה יותר מיהודי שאר הארצות.

סיום תשובת הגר"י זילברשטיין שליט"א לאברך תימני, כמה הערות על דבריו, והרחבה בעניין כיצד בזמנינו יש להעיר לקורא בתורה אשר טעה בקריאתו.

השלמה בעניין מראה חוס לגבי מראות הדמים, ושישנו הבדל בין צבע עור גויל שהיה בתימן לבין צבע הגויל של שאר ארצות.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-642-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 684

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש להצלחת יגל בן (שם אביו) רַגְה הַיָּו, מארצות הברית, לרגל פתיחת החנות השבוע, ולהצלחה בכל העניינים. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונזק יצילהו, ויזכה לשפע טובה וברכה בעסקיו, ובכל מעשי ידיו, וימלא כל משאלות ליבו וליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אכ"ר.

כמרכן השיעור מוקדש לרפואת האשה הכשירה מרת רבקה בת יוסף שתחי', מארצות הברית, הזקוקה לרפואה שלימה ולרחמי שמים מרובים. בעבור שהתנדבה למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתה, ויברך מעשי ידיה, ומכל צרה ונזק יצילה, ושתזכה לרפואה שלימה ובריאות איתנה במהרה, וימלא כל משאלות ליבה וליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת יגל בן (שם אביו) רנה הי"ו, מארצות הברית, לרגל פתיחת החנות השבוע, ולהצלחה בכל העניינים.

בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידי, ומכל צרה ונזק יצילה, ויזכה לשפע טובה וברכה בעסקיו, ובכל מעשי ידי, וימלא כל משאלות ליבו וליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אכי"ר.

כמרכן השיעור מוקדש לרפואת האשה הכשירה מרת רבקה בת יוסף שתחי', מארצות הברית, הזקוקה לרפואה שלימה ולרחמי שמים מרובים.

בעבור שהתנדבה למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתה, ויברך מעשי ידיה, ומכל צרה ונזק יצילה, ושתזכה לרפואה שלימה ובריאות איתנה במהרה, וימלא כל משאלות ליבה וליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אכי"ר.

מי ששם לב, בזמן האחרון ישנם ברוך ה' הרבה תורמים מארצות הברית [עבור הפצת החוברות 'שערי יצחק']. הדבר בזכות ידידנו הרב חיים לוי הי"ו. אפשר להגיד עליו, גדול המעשה יותר מן העושה ובכא בתרא דף ט' ע"א. הוא 'מעשה', מתרים אותם. יהי רצון, השם ברוך הוא יזכה אותנו, וימלא כל משאלות ליבו לטובה בכל העניינים, הגשמיים והרוחניים. ירבו כמותו בישראל. ויוסיף עשר מעלות בקודש, אמן.

רמז נפלא בפסוק בספר איוב [כ"ג, י"ג] והוא באחד ומי ישיבנו, ונפשו אותה ויעש, לגבי מי שמברך ואין מי שיענה אחריו אמן.

נפתח ב'ברכה', בעזרת ה' יתברך.

ראיתי פירוש – רמז נפלא – בפסוק בספר איוב [כ"ג, י"ג] והוא באחד ומי ישיבנו, ונפשו אותה ויעש.

פשוט הפסוק הוא ברור. 'זהו באחד ומי ישיבנו', הכוונה כלפי הקב"ה, אשר 'הוא אחד ושמו אחד', מי יכול להתנגד לו. 'ונפשו אותה ויעש', מה שהקב"ה רוצה, זהו מה שהוא עושה. אין מי יאמר לו מה תעשה, ואין מי יאמר לו מה תפעל.

אבל, שבעים פנים לתורה.

מובא בספר הזוה"ק [בכמה מקומות], כי ישנה מעלה יותר לברכה, כאשר עונים עליה אמן. 'ברכה בשלושה' – המברך הוא אחד, ועוד שניים שיענו לו. לכל הפחות. לכן, אם ישנה לאדם אפשרות, כאשר הדבר אינו גורם לביטול תורה, שיסב את לב האנשים הנמצאים – או שיתקרב ויאמר להם – כי ברצונו לברך, כדי שיענו לו על ברכתו. על ידי כך, הברכה היא 'בקיומא שלים'.

מה יעשה אדם, שאין מי שיענה לו? מה לעשות? 'זהו באחד, ומי ישיבנו?' הוא רק אחד. מי יענה לו?

העצה היעוצה, שיאמר את הברכה בכוונה שלימה, מלב ומנפש. על ידי זה, הוא יוצר מלאך, והמלאך הוא שיענה לו. 'ונפשו אותה' – אם הברכה היא מלב ומנפש, הוא אומר את הברכה באהבה ובתאווה לקרבת השם, 'ויעש' – הוא עושה מלאך, והוא שעונה לו אמן על ברכתו. הפלא ופלא.

זהו הרמז שבפסוק, 'זהו באחד ומי ישיבנו, ונפשו אותה ויעש'. הדבר מובא בספר בגדי ישע [על ש"ע או"ח סי' קס"ז] ובעוד ספרים רבים.

ונראה כי לפי זה מתורץ, מה פירוש המלה, והוא 'ב'אחד, בתוספת ב"ת? לפי הפשט, הדבר איננו מובן.

האבן עזרא אומר, שישנם כאלה האומרים, שהאות ב"ת הזאת כאן היא מיותרת. ועל כך הוא אומר, כי היא לא מיותרת, אבל ישנו בכך סוד. האבן עזרא, לא מגלה מהו הסוד. פעמים רבות, מי שאינו יודע חושב כי האבן עזרא מתכוון לאיזה סודות נסתרים בתורת הקבלה, אבל ידוע שהאבן עזרא הוא פשוט, ואיננו מתכוון אל הסודות מן הסוג הזה. חשבונות. בנ"ד לא ידוע, למה בדיוק הוא התכוון. צריכים לחפש.

ברם, לפי הרמז שאמרנו לעיל, מסתברא כי הדבר עולה יפה מאד. כי זה שניים, ועוד אחד... אתה אחד, ושניים שעונים לך. ואם אין לך מי שיענה, אזי מה לעשות? הרי גם כאשר הוא עושה מלאך, הרי הוא רק אחד, אבל אולי הוא נחשב כמו שניים.

נאמר חרש? מה חרש מיוחד שהוא בחיים, יצא המת שאינו בחיים.

דרך אגב, המנחת חינוך [במקום שם] כותב דבר, אשר חשוב גם לענייננו. הרי הבאנו כי ישנה טענה, איך יכול להיות שעזרא ח"ו יקלל? הרי אסור לקלל? הלא זהו לא? אולי לכאורה היינו אומרים, בכדי לתרץ שאלה זאת, שישנו הבדל, כי כתוב בלשון יחיד, ואולי לגבי רבים כן מותר.

ברם, הדבר אינו מתקבל על הדעת. כי אדרבה, לקלל רבים זהו דבר יותר גרוע. כי אם אסור לקלל יהודי יחיד, קל וחומר שאסור לקלל ציבור שלם, וק"ו עדה שלימה או ארץ שלימה. ואם תשאל, א"כ למה כתוב בתורה בלשון יחיד, 'לא תקלל חרש'? התשובה היא, כי 'דיבר הכתוב בהוה'. בדרך כלל, הדבר כך, אבל זהו לאו דוקא.

בכל אופן, המנחת חינוך שם כותב זאת במפורש, וז"ל, ונראה לי, דלאו דוקא מקלל איש פרטי, אלא אפילו מקלל עיר מישראל. גם זה בכלל הלאו.

ומכל שכן אם מקלל כל ישראל, חייב מלקות. כעת כותב ספר החינוך, לגבי עניין הקללה. מה עושה הקללה?

וזה לשונו שם, אף על פי שאין בנו כח לדעת באי זה ענין תנוח הקללה במקולל. איך אפשר להסביר זאת? בסך הכל משהו אמר מה שאמר?

ואי זה כח בדיבור להביאה עליו?

ידענו דרך כלל מכל בני העולם, שחוששין לקללות, בין ישראל בין שאר האומות, ויאמרו שקללת בני אדם, גם קללת הדיוט, תעשה רושם במקולל, ותדביק בו המארה והצער.

לכן הקב"ה מנע אותנו מכך. זהו הטעם והשורש של מצוה, כיון שזהו דבר המזיק. כפי שישנם דיני נזיקין, בפועל לא להזיק לגוף או לממון שלשני, כך גם לגבי הפה, כי גם בפה אתה יכול לגרום נזק, חלילה.

ואחר דעתנו דבר זה מפי הבריות, נאמר כי משרשי המצוה שמנענו השם מהזיק בפינו

המשך בעניין 'ברכת' עזרא, ולגבי דברי ספר החינוך שהבין כי הרמב"ם איננו חושש לקללה, והרחבה לגבי השאלה מתי יש לחשוש מקללה, וכיצד היא משפיעה ומזיקה.

הקדמתי זאת, לגבי עניין 'ברכת' עזרא.

הבאנו [בשיעור מוצש"ק תצוה התשפ"ג] ראייה, מהאיגרת של רבינו הרמב"ם, ממנה מוכח כי לא נראה ולא נשמע בזמנם, שהיתה ח"ו קללה על יהודי תימן שלא עלו לבניין ביהמ"ק השני. כי גם החכם התימני שפנה אל הרמב"ם, תלה את מיעוט החכמה באיזה עניינים של מזלות, והרמב"ם אמר לו כי לא כן הוא. א"כ רואים, כי הדבר בכלל 'מאן דכר שמייה', לא היה בכלל צד כזה.

אולי אפשר לדחות את הראיה הזאת, אם נדע מהי דעת הרמב"ם, לגבי מה מהות העניין של 'קללה'. לכאורה, בפשטות, אם אדם מקלל, שיקלל. מה הדבר מעלה, או מוריד?

בספר החינוך [מצוה רל"א] הבין בדעת הרמב"ם – בהמשך נראה כי הבנה זו איננה נכונה, או שישנם עכ"פ חילוקים בדבר זה – כי כביכול הקללה מצד עצמה, זהו דבר שאינו משמעותי. דהיינו, הדבר אינו מסוכן. ולפי זה, לכאורה יוצא לנו שאין ראיה משם לגבי ענייננו, משום שיכול להיות כי גם אם אכן היה סיפור כזה, של קללת עזרא, אולם הם לא התייחסו לכך, כי הדבר אינו אמור להשפיע. אולי היה צריך לחשוש לכל הפחות מצד קללת חכם, שאחז"ל כי אפילו על חנם היא באה [עיין סנהדרין דף כ"ה ע"א], ברם אינני יודע כיצד הרמב"ם יסביר את הדברים הללו. זאת סוגיא נוספת. אבל לענייננו, ניקח רק את הנקודה הזאת.

בספר החינוך שם כתב, כי ישנו לאו בתורה, שלא לקלל אחד מישראל, בין איש בין אשה, ואף על פי שאינו שומע הקללה, שנאמר לא תִקְלַל חֵרֶשׁ וְיִקְרָא יִט, י"ד.

ובא הפירוש עליו, מי שאינו שומע קללתך, וכן תרגם אונקלוס [שם]. ולשון ספרא [שם] אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם? תלמוד לומר, בְּעֶמְךָ לֹא תֵאָדָר [שמות כ"ב, כ"ז]. אם כן, למה

לזולתנו, כמו שמנענו מהזיק להם במעשה. וכעין ענין זה אמרו זכרונם לברכה [מועד קטן דף יח.] ברית כרותה לשפתיים. כלומר, שיש כח בדברי פי אדם.

לאחר מכן הוא מוסיף להתעמק בכך, לתת הסבר בזה, וז"ל, ואפשר לנו לומר, לפי עניות דעתנו, כי בהיות הנפש המדברת שבאדם חלק עליוני – וכמו שכתוב וַיִּפַּח בְּאַפִּי נְשָׁמַת חַיִּים [בראשית ב', ז'] ותרגם לרוח ממללא – נתן בה כח רב לפעול, אפילו במה שהוא חוץ ממנה. נשמת האדם, היא משהו גבוה. כפי שדיברנו בזמנו [שיעור מוצש"ק וירא התש"פ]. חלק אלוה ממעל.

ועל כן ידענו ונראה תמיד, כי לפי חשיבות נפש האדם ודבקותה בעליונים, כנפש הצדיקים והחסידים, ימהרו דבריהם לפעול בכל מה שידברו עליו, וזה דבר ידוע ומפורסם בין יודעי דעת ומביני מדע. מכיון שהוא יותר מקורב להקב"ה, המלים שלו משפיעות יותר, בכל עניין. הן לטוב, הן למוטב. דהיינו להיפך ח"ו. ואפשר לומר עוד, כי הענין להשבית ריב בין בני אדם ולהיות ביניהם שלום, כי עוף השמים יוליך את הקול, ואולי יבואו דברי המקלל באזני מי שקילל. זהו טעם שני.

כעת הוא מוסיף ואומר בזה"ל, והרמב"ם זכרונם לברכה אמר [בספר המצוות ל"ת שי"ז] בטעם מצוה זו, כדי שלא יניע נפש המקלל אל הנקמה, ולא ירגילנה לכעס. אדם שהוא כועס, רוצה לנקום, הוא פולט קללה. זאת איננה מדה טובה. לכן ציווי התורה, לא לקלל, כדי שהאדם יתקן את מדותיו. תעצור, תבליג.

ועוד האריך – הרמב"ם – בַּעֲנִין, בספרו.

אומר על כך ספר החינוך, ונראה לי מדבריו, שלא יראה הוא בדעתו נזק אל המקולל בקללה, אלא שתרחיק התורה הענין מצד המקלל, שלא ירגיל נפשו אל הנקמה והכעס, ואל פחיתות המידות.

בעל החינוך אומר, כי הוא מבין מתוך דברי הרמב"ם, מכך שהרמב"ם היה צריך לומר את הסיבה הזאת, כי הרמב"ם סובר שבעצם

הקללה זה כלום. כל הבעיית היא, מצד שאתה תחנך את עצמך, תתקן את מדותיך, אבל מבחינת הנזק, הדבר אינו מעלה ואינו מוריד.

מעניין לראות את התייחסות ספר החינוך לכך, כי סיים וכתב בזה"ל, וכל דברי רַפִּינוּ נקבל. אם הרמב"ם אומר כך, נקבל זאת. עם היות לבבנו נאחז במה שכתבנו יותר. נראה לו יותר, מצד הסברא, מה שהוא כתב מעצמו מקודם. אבל, אם הרמב"ם אומר, מי יתווכח איתו?

לכאורה נראה, כי הדבר כן, כיון שאצל הרמב"ם, עניין השכל זהו הדבר הכי חשוב. מה שלא מתקבל אצלו בשכלו, הוא שולל אותו. הרמב"ם מקרב את הכל אל השכל. כך אולי אפשר היה להבין. ברם אני רואה, כי הדבר אינו כן. והראיה היא, שהרי מצד שני – הרמב"ם היה פילוסוף, אבל נראה מה אומרים האחרים – רבינו בחיי לדוגמא, אשר מביא תמיד מלבד את 'דרך השכל' את 'דרך הקבלה', וכותב כי זהו דרך הקבלה הוא העיקר – ידוע שהוא היה מקובל גדול בסתרי תורה, בדרך הרמב"ן והרשב"א וכו' – ובכל זאת בנדון דידן הוא אומר כמו הרמב"ם. מפליא. אם הדבר כך, איך ישנו לנו כאן חוסר הבנה.

כך יוצא מדברי רבינו בחיי, אשר אומר כדברי הרמב"ם רק במלים אחרות. וז"ל [שם בפרשת קדושים], כל זה – דהיינו הסיבה לכך היא – שיהיה האדם גָּדוֹר בדיבורו, ושלא ירגיל נפשו בתכונה רעה. רואים, כי גם רבינו בחיי מקבל סברא זאת, למרות שהוא מ'שלומי אמוני ישראל', אין אצלו סטיה לדעות הפילוסופים, אל דברים שבאו מבחוץ, כפי שלצערינו הרמב"ם הושפע מדעות היוונים.

אולם האמת היא, כי כנראה מ"ש בספר החינוך, לפום קושטא היא איננה דעת הרמב"ם. ישנן הרבה ראיות מהרמב"ם, שרואים כי גם הוא הבין שהקללה אכן משפיעה. כמובן, שישנן ראיות מדברי חז"ל, בדברי חז"ל בודאי שמצינו בהרבה מקומות, אולם צריכים להביא ראיות מהרמב"ם בעצמו, כי אולי אפשר שהוא יפרש את דברי חז"ל אחרת.

החינוך. אתה אומר, כי כך דעת הרמב"ם. אבל, לא נראה כי כך דעתו, כי כל דברי ספר חסידים הם עפ"י הרמב"ם, הרי הוא – רבי יהודה החסיד – מעתיק הרבה את דב' הרמב"ם, ואעפ"כ מבואר מדבריו שהקללה כן מזיקה למקולל.

אמנם לפקצ"ד ראייה זו תמוהה וצריכה עיון. יש אמנם מקומות שהוא מעתיק מדברי הרמב"ם בחיבורו, מה שנראה שמוסכם גם לדעתו, אך ברוב הספר אין קשר לרמב"ם. לא קרב זה אל זה. שו"ר כי כבר העיר על כך באמרי יעקב (סופר) בסוף ספר חסידים המפואר [דף מ"ב].

לפני כן כתוב שם, וראיתי בספר עשה לך רב [ח"ג סימן ע"ד], שלומד אף בדעת הרמב"ם, שהקללה יכולה להזיק. והאריך שם לבאר דברי הרמב"ם. וכמו כן האריך בכל ענין הקללה, וביאר ג"כ עפ"ד הזוה"ק [שלח לך], שבשעת הסכנה הקללה יכולה לחול וע"ש.

וכן ראיתי בשו"ת יגל יעקב [חאו"ח סימן כ"ד] שג"כ כתב לתמוה עמ"ש החינוך בדעת הרמב"ם, שמלבד שבר"מ בהלכות סנהדרין פכ"ז מוכח שהקללה מזיקה, שמביא שם הר"מ אזהרה למקלל עצמו מקרא דירק השמר לך ושמור נפשך, הרי שהדבר מזיק.

אדם המקלל את עצמו, אם הדבר אינו מזיק, מה איכפת לך? שידבר. הדבר אינו מעלה ואינו מוריד. אלא רואים, שגם לדעת הרמב"ם, הדבר אכן מזיק.

נוסף ע"ז שזה נגד כמה גמ' מפורשות וכו' ע"ש. ועיין בברית יעקב סימן ל"ו אות א' מ"ש לבאר את שאר דברי החינוך הנ"ל ע"ש.

שאלה מהקהל: אבל צריך שתהיה איזו סיבה שהקללה תיתפס בו? תשובת מרן שליט"א: טוב שהינך מעיר זאת. הדבר מבואר בהמשך.

הוא כותב בהמשך בזה"ל, וראיתי להגר"ח פאלאגי בספרו כף החיים [סימן א' אות ז'] שכתב בשם המעז לועז [פרשת שמות ז' ע"ב] שהזהירו רבותינו ז"ל לאדם, שלא יהא קל בעיניו קללות שמקללין אותו, אפילו שהמקלל אינו

המקומות רבו מספור, אולם בכדי לקצר, מי שיעיין בספרים ימצא כי רבים דיברו על כך, אבל לעת עתה אביא מה שראיתי בשו"ת אדרת תפארת [ח"ב סימן נ"ז], אשר אסף מכמה ספרים וסופרים, שכך היא ג"כ דעת הרמב"ם. אין לרמב"ם שיטה אחרת, לגבי עניין זה.

בהתחלה הוא מביא את הגמרא במסכת מכות [דף יא.], שאם הקללה היא קללת חנם, אינה חלה על המקולל. הרי ישנו פסוק בספר משלי [כ"ז, ב'] כַּצְּפוֹר לָנוֹד כַּדְּרוֹר לְעוֹף, כִּן קְלִלַת חָנָם לֹא [לו'] תִּבָּא. והוא מציין את דברי המפרשים וכו'.

ומ"מ בכה"ג שהקללה אינה קללת חנם – אם הקללה אינה סתם, אלא ישנה סיבה – בודאי שהקללה עושה רושם, ואף בקללת הדיוט, כדאיתא במגילה [דף טו.], וש"נ – ושם נתבאר – דאל תהיה קללת הדיוט קלה בעיניך ע"ש.

ובספר החינוך [מצוה רל"א] האריך לבאר בזה, שברית כרותה לשפתיים, שיש כח בדברי פי האדם, כמו שאמרו רז"ל. ואפשר לומר כי בהיות הנפש המדברת שבאדם חלק עליוני וכו'. כמו שהבאנו כבר לעיל.

וכתב ע"ד הרמב"ם בספר המצוות ול"ת שי"ז, שנראה לו מדבריו, שלא יראה הוא בדעתו נזק אל המקולל בקללה, אלא שהרחיקה התורה הענין מצד המקלל, שלא ירגיל נפשו אל הנקמה וכעס, ואל פחיתות המדות. וסיים, וכל דברי רבותינו נקבל, עם היות לבבנו נאחז במ"ש יותר ע"ש.

יש לו גירסא אחרת בס' החינוך. הוא כותב בלשון, וכל דברי רבותינו נקבל וכו'. אבל לפנינו כתוב, דברי רבינו, והכוונה אל הרמב"ם. אינני יודע, נראה כי גירסתו זאת היא טעות.

אח"כ הוא מביא, ואכן ראיתי בספר יפה ללב [חושן משפט סימן כ"ז סק"ה] שג"כ העיר על מ"ש החינוך בדעת הר"מ הנ"ל, מדברי ספר חסידים [סוף סימן תקע"ז], שמבואר בדבריו שהקללה מזיקה למקולל. ורוב דברי ספר חסידים, הם דברי הרמב"ם כנודע ע"ש. הוא מעיר על ספר

אדם חשוב. כי שמא הוא גזירה מן השמים שיודיעו אותו, כדי שיבקש תקנה ותרופה. אולי מן השמים מסובבים זאת, כי יש אצלו משהו לא בסדר, לעוררו לתקן את מעשיו. שים לב.

עוד כתב [שם], שאין זה סותר למה שהובא באות י', דלפעמים השעה גורמת לחול הקללה או גזירה נגזרה עליו וע"ש. וכ"כ כיו"ב בספר יוסף אומץ יוזפא [עמוד 354], שלפעמים יש כוח למקטרג לקיים קללתו, וכאלה שמעתי רבות ע"ש. וכוונתו של הגר"ח פאלאגי בכף החיים הנ"ל, במה שנתקשה ממ"ש באות י', זהו ממה שהביא שם מספר קב הישר [פז' דף י"א], שקללות חנם אינם חלין, ואדרבה יש שכר טוב לאותם שנתקללו בחנם ע"ש. אדם אשר קיללו אותו בחנם, על לא ע"ל בכפו, יש לו שכר, מכיון שציערו אותו. כפרת עוונות.

*

בכדי להבין מהו העניין של קללה, וכיצד פועלת הקללה, האיר בכך את עינינו רבי חיים בן עטאר [בפירושו אור החיים] בפרשת בלק, לגבי הפסוק [במדבר כ"ג, ח'] מָה אָקֵב לֹא קִבָּה אֵל. וזה לשונו שם, ולעמוד על כוונת הדברים, יש להעיר בעיקר הדבר שְׁלֵאִישׁ המקולל, ממה נפשך. אם הוא חייב כפי הדין, רעה הבאה עליו באמצעות הקללה, על כל פנים לא ינצל ממנה גם כי לא יקולל. ואם הוא כפי משפט אלהים, לא עשה דבר שיתחייב עליו ביאת הרע, קללתו תשוב על ראש המקלל.

אם האדם חייב, כי הוא לא בסדר, עשה דברים לא טובים, א"כ מה מוסיפה הקללה? מה הקללה מעלה או מורידה, הרי בלאו הכי מגיע לו עונש? ולהיפך אם הוא לא חייב, מדוע ייענש, אדרבה הקללה צריכה לחזור ולחול על מי שקילל אותו?

בשלמא הברכה – ואם תאמר, עד שאתה שואל אותי לגבי קללה, תשאל לאידך גיסא לגבי ברכה, מה עושה הברכה? מה זה נותן, אם מישוהו בדרך אותך?

על כך הוא אומר, כי זאת לא שאלה. לפי שמדה טובה מרובה, גם לעשות ה' רצון ידידיו, לברך המתברכים מהם במדת החסד, תקובל

ברכתו גם למי שאינו ראוי לה כמו מעשיו. מה שאין כן מדה רעה, כי לא יריע ה' לאדם חנם חס ושלום. אם כן, לכאורה מה נפשך? תשמעו כעת את הסברו.

אכן עיקר הדבר הוא, לפי שמדתו יתברך להאריך אפו לעוברי רצונו. בין לצדיק כשיחטא, בין לרשע הגם שירצה לחטוא.

הרי ישנו עניין, אחת מכלל הי"ג מדות, שהקב"ה הוא ארך אפים. אפילו אדם רשע, שעושה הרבה פשע ורשע, הקב"ה מחכה לו, אולי יחזור בתשובה. הקב"ה נותן לו הזדמנות, לא מענישו מיד, נותן לו זמן שיחזור בתשובה. וגם לצדיק, שעשה משהו לא טוב, גם אותו הקב"ה לא מעניש מיד. אולם הקללה עושה, שלא מחכים. הקב"ה לא ממתין. לא נותן לו ארכה. כיון שכבר יש לו עון, מגיע לו עונש, בגלל הקללה כבר לא מאריכים לו אף.

ומדה זו היא אחת מי"ג מדות רחמים שנאמרו למשה, ונוהגת תמיד, זולת בעת אשר יזעום ה'. דכתיב, כִּי רָגַע פְּאֹפוֹ [תהלים, ל', ו']. אז מתגברים הדינים על הנתבע במשפט באותו זמן, ולא תתנהג מדה זו של ארך אפים.

וכמו כן כשיקלל אדם את חבירו, תסובב הקללה, שעונותיו אשר ה' מאריך לו אפו עליהם, ימהר ליפרע ממנו. אבל אם אין לו עון, לא תועיל קללת המקלל כלום.

אם אין לו עון, כאשר הוא נקי, אזי אין הכי נמי, הקללה לא תעלה ולא תוריד. אבל אם ישנו משהו, אזי הדבר כבר משפיע, שהעון הזה יקטרג עליו.

כך מובן היטב עניין הפעולה, בנושא הזה. רבים העלו את דבריו בשתיקה כהודאה.

[שמעתי בשם מה"ר סעדיה עוזירי היה אומר שאסור לקטרג על שום יהודי. משל למה הדבר דומה, לטיפת מים העומדת על גבי הקרקע. כל זמן שאין אדם נוגע בה, היא נשארת לעמוד כך. אבל כאשר יגע בה אדם אפילו בקצה אצבעו הקטנה, כבר לא תעמוד אלא תתחיל להתפשט עכ"ד. וכמדומה אמר כך לאחר שעלה לארצנו הקדושה ושמע אדם אחד

מי ששומע קללה, שיהפוך אותה לברכה, וכדומה. ואז יתכן שהיא לא תחול. ה' ישמרנו.

תשובה לשאלה כיצד אלישע קילל את הנערים, והרי אסור לקלל.

הבאנו בס"ד בשיעור הקודם, את העניין שישעיהו הנביא קילל את ישראל, כמובאר בגמרא [חגיגה דף י"ד ע"א], שמונה עשרה קללות קילל ישעיהו את ישראל. והסברנו, כי הדבר אינו דומה לנדון דידן, לגבי קללת עזרא.

ישנו דבר נוסף. אלישע, קילל את הנערים. כתוב בספר מלכים שני [ב', כ"ג-כ"ד] כך, וַיַּעַל מֶשֶׁם בֵּית אֵל, וְהוּא עָלָה בְּדֶרֶךְ וַנְּעָרִים קִטְנִים יֵצְאוּ מִן הָעִיר וַיִּתְקַלְסוּ בוֹ, וַיֹּאמְרוּ לוֹ עָלָה קֶרַח עָלָה קֶרַח. וַיִּפֹּן אַחֲרָיו וַיִּרְאֵם, וַיִּקְלֵלם בְּשֵׁם יְיָ. וַתִּצְאָנָה שְׁתֵּי דָבִים מִן הָעִיר, וַתִּבְקַעְנָה מֵהֶם אֲרָבָעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים.

לכאורה, כיצד הוא קילל? הרי אמרנו, כי ישנו לאו, שאסור לקלל?

הרד"ק מביא שם את דברי חז"ל – זוהי גמרא ערוכה במסכת סוטה דף מ"ז – וכתב בזה"ל.

זיראם ויקללם. ונחלקו רז"ל בזה. כי קשה אליהם, היאך גרם מיתה עליהם על דבר זה?

מהם אמרו, על שם שביזוהו, נתן עניו בהם ונענשו. כמו שאמרו, כל מקום שנתנו עיניהם חכמים, או מיתה, או עוני.

ומהם אמרו, ראה שכולם נתעברו אמותיהם ביום הכפורים. כלומר, ראה כי מעבירה באו, וראוין היו למיתה, ולכך הפקירו עצמם לבזותו. איך הם לא מתביישים, להתלוצץ עליו? אמרו לו, 'עלה קרח'. כפי שאלהו הנביא עלה בסערה השמימה, כן גם אתה תעלה לשמים. הם ביזו אותו. הם גם היו חצופים, כי הם היו בבית אל, שם היתה עבודה זרה, לכן הם היו מקולקלים, לא מכבדים את נביאי השם. וע"ע בפירוש המלבי"ם שם, ושאר ספרים.

ולכך קיללם, ולא מפני שביזוהו.

ומהם אמרו, בְּלוֹרִית ראה בהם כעובדי ע"ז. ומהם אמרו, שלא ראה בהם לְחִלּוּחִית מצוה, ולא עתידה להיות לא בהם ולא בזרעם. לפיכך אדרס, לסלקם מן העולם.

מקטרג על היהודים המקולקלים. ונראה שזהו כדברי האור החיים, שעל ידי הקטרוג על היהודי החוטא, מסתלקת ממנו מדת ארך אפים. אבל יש לשאול מדוע הדבר כך הן בקלקלה והן בקטרוג, וכי בכוחו של בשר ודם לסלק מחבירו מדה זו. ויתכן כי על ידי הקלקלה והקטרוג למטה, מתעוררים המקטרגים למעלה לומר הנה כל כך גדלו עוונותיו של פלוני, עד שכבר בני אדם מקללים אותו או מקטרגים עליו. איתמר].

*

לגבי ה'סוגיין דעלמא', שהקללה אכן משפיעה, אפשר לראות – מי שירצה, רק בכדי לשבר את האוזן – בספר פלא יועץ [עניין קללה] שם כתב בזה"ל, קללה היא רעה חולה, למקלל והמקולל תחלק שלל, יאכלו את חלקיהם גם שניהם. שאם היא קללת חנם בלי אשמה, תחזור למקומה.

וכתוב בספר החסידים [סימן ע"ו], שלפעמים גם אם הקללות לא על מִצָּן, חוזרות למקלל. לפעמים גם קללות לא על חנם, הם חוזרות למקלל. אפילו שיש סיבה. מסוכן לו עצמו.

שכן מצינו, שכל הקללות שקילל דוד את יואב, נתקיימו בזרעו של דוד [סנהדרין דף מ"ח ע"ב]. ואם יתקיימו הקללות, הרי הוא עתיד לתן את הדין, שגורם שחבירו יענש, ורעה תבוא עליו על ידו. ולפעמים הקללות מתקיימות, אפילו מפי איש קל והדיוט, וכמאמר רבותינו זכרונם לברכה [מגילה דף ט"ז ע"א] לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אבימלך קלל לשרה ונתקים בזרעה. והכל לפי השעה, ולפי הרגע, יוכל להתקיים הברכה והקללה, יש עת רצון ורגע באפו.

הנה כי כן טוב לגבר – הוא אומר עיצה, מה לעשות אם רח"ל ישנם אנשים אשר אינם שומרים על פיהם ומקללים – טוב עין הוא יבְּרֹךְ [משלי כ"ב, ט"ז], ויהפך את הקללה לברכה. כששומע קול מקללים, הוא יענה, לא כן יהא, אלא גם ברוך יהיה, אולי יש תקוה שלא תאונה רעה.

ואמרו – חז"ל – כי נענש על דבר זה, שגרם מיתה לאלה הנערים. ואמרו, שלשה חלאים חלה אלישע. אחד, על שגירה דובים בתינוקות. ואחת, על שדחפו לגחזי בשתי ידיו. ואחת, אשר מת בו. וסמכו זה לפסוק שאמר, וְאֵלִישַׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ [מלכים ב' י"ג, י"ד]. חלה, הנה אחד. חליו, שנים. אשר ימות בו, ג'. שלושה חלאים.

לכאורה, אולי היינו אומרים, הנה ראיה שבכל זאת, היה אסור לאלישע לקללם. כי נכון שהם היו ענושים, מגיע היה לאותם נערים עונש, אבל בכל זאת אסור היה לקלל, שהרי נענש על כך.

ברם חושבני, כי הדבר אינו כן. הקללה לא היתה בטעות. הוא לא נתבע על הקללה. לא כתוב, שהוא חלה 'על שקילל', אלא כתוב מפני שהוא 'גירה דובים'. כך יש לדייק מלשון חז"ל. כלומר, הוא היה צריך לעשות משהו אחר, לא מיתה שהיא ע"י צער. הוא יכל לקלל אותם עם השם המפורש, שתצא נשמתם, שייעשו גל של עצמות. ועיין בן יהודע שם, ושאר מפרשים.

התייחסות מרן שליט"א למכתב שאלה בעניין השמירה מששה סוגי מזיקין, ודברי ספר שושן סודות לגבי 'סוד השדים'.

קיבלתי מכתב מחכם אחד, אשר לא גילה את שמו המפורש, הוא כתב בראשי תיבות – א"א, גם ברוך יהיה. במכתבו הוא מדבר על עניין הקשור לענייננו דלעיל, אבל הוא מתחיל עם מה שדיברנו [בשיעור מוצש"ק כי תשא] לגבי ויהי נועם וגו', מה שהבאנו כי ישנם ששה מיני מזיקין וכו'.

על כך הוא כותב בזה"ל, בעניין כמה מזיקין היו, שכנגדם קורין במוצ"ש וכו', חמש או שש או שבע? במסכת שבת [דף נ"ה ע"א] אמרו, הני ששה אנשים מאן נינהו? אף וקצף וחימה וכו'. אלמא ששה נינהו.

הוא טוען, כי אין ספק האם ישנם חמש, או שש או שבע, כי מפורש בגמרא במסכת שבת, שזה שש.

אינני יודע מהיכן הוא לקח 'חמש', לא דיברנו אז על חמש, אלא רק הבאנו כי ישנה גירסא מוטעית, 'שבע'. אולם חמש, מאן דכר שמיה.

מה שכן, בגמרא במסכת שבת כתוב כך, ומאן נינהו, 'ששה אנשים'? – זהו פסוק בספר יחזקאל [ט', ב'] וְהָיָה שֵׁשָׁה אַנְשִׁים בָּאִים מִדֶּרֶךְ שַׁעַר הָעֲלִיזָה וְגו' – א"ר חסדא, קצף אף וחימה ומשחית ומשבר ומכלה.

ברם אינני חושב, כי זאת ראיה לענייננו, כי שם המדובר לגבי מלאכי חבלה, אולם אנחנו דיברנו על שדים ומזיקין. אמרנו שישנם ששה מיני מזיקין. אבל שם, המדובר על ששה מלאכי חבלה. הדבר בבחינת וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה [שמות י"ד, כ"ז].

אבל מה שאולי כן יכול להיות, שהדבר מכוון. דהיינו, שישנו קשר פנימי, הדברים מכוונים בעולמות, כי אלו ששה ואלו ששה. זה כן יכול להיות. ואם כן יישר חיליה לאורייתא.

בכל מקרה, כבר אמרנו כי זאת טעות בגירסא, וצ"ל ששה, ולא שבעה. הוכחנו זאת מהמקור בס' באר מים חיים למהר"ר עובדיה.

*

דרך אגב, הבאנו בשיעור שעבר את הספר שושן סודות. חשוב לדעת את דבריו. מחבר הספר שושן סודות, היה מתלמידי הרמב"ן, והוא כותב [בדף נ"ה] לגבי 'סוד השדים'.

דע, כי הסכמת הישמעאלים והיונים, כ"ש לאומה הישראלית, מודים במציאותם (של שדים), חוץ מן הפילוסופים. עניין השדים והמזיקים, מקובל בכל העולם, חוץ מן הפילוסופים. הם מסתכלים רק על ההגיון שלהם, מה שהם לא רואים אינו קיים.

ואין ספק, כי הם מורכבים מאויר ואש. וכבר ידעת מאמר רז"ל [במסכת חגיגה], שיש בהם ג' דברים כבני אדם – אוכלין ושותים, ופרים ורבים, ומתים. וג' כמלאכי השרת – רואים ואינם ניראים, יודעים העתידות, וטסים מסוף העולם עד סופו.

ולכן יטעון הפילוסופים בדברים – או שכוונתו כי הפילוסופים מטעים את הקורא, כך הוא

שערי יצחק – השיעור השבועי

הם נמצאים ב'חצי הדרך'. נכון שזהו דבר טבעי, אבל מהי הסיבה שהתגברה המרה השחורה? מי הגביר עליו את המרה השחורה? התשובה היא, 'הם הטילו בו את הארס'. זהו כפי שאמרנו, שהם מעבירים דברים ממקום למקום, כמ"ש בגמ' סנהדרין [דף סז:]: לגבי הכינים במצרים וכו', שמפני קטנותם אין השדים יכולים לאספס. רק דברים גדולים. ובענייננו הם מביאים מחלות, חיידקים וכדומה. א"כ בעצם, שני הדברים יחדיו, הם נכונים. צריך לשלב כאן, את שני הדברים.

הדבר מיישב את הדעת, לגבי עניינים רבים. ישמע חכם ויוסף לקח.

התייחסות לשואל דלעיל על דברי מרן שליט"א לגבי 'ברכת' עזרא, וביאור מורחב של דברי מהרי"ץ זיע"א באגרת תימן, לגבי עניין זה שלא עלו יהודי תימן לא"י בבניין בית המקדש השני.

כעת החכם הזה שהזכרנו – א"א הי"ו – ממשיך וכותב, בעניין קללת עזרא.

מצינו במועד קטן ודף ט"ז, מנלן דלייטנן וכו', דכתיב ואקללם. אלמא למגדר מלתא, שרי לקלל. והכא נמי, שלא עלו בימי עזרא, ואמרין ביומא שהיו הבבליים מתלשין בשעיר המשתלח, ולא בבליים שמם, אלא דסנו להו שלא עלו, 'שאם עלו, היו כחומה, ולא נחרב הבית השני'. כתוב שהיו שונאים אותם, למה הם לא עלו לבית שני? אם היו עולים כל ישראל, היו זוכים שבית המקדש השני ימשיך להתקיים.

ומדשרי למסני להו – אם כתוב שהיו שונאים אותם – ה"ה לקלל על כך. והיינו שעברו על דברי נביא, דעזרא הוא מלאכי, כמבואר במסכת מגילה. ואפשר דחכמי תימן סברו כמ"ד מלאכי שמו ולא עזרא, ולכן לא קיבלו דבריו.

אולי הם חשבו שעזרא איננו נביא. כי מלאכי זהו מישוהו אחר. הרי ישנו מאן דאמר, בגמ' מגילה דף י"ג, שמלאכי זה עזרא, שמו נקרא עזרא הסופר, אבל אולי הם סברו כי עזרא הוא לא נביא. טוב, זהו פלפול.

מדבר אל המעיין, או שחסרה כאן מלה, וצ"ל 'אל' יטעוך הפילסופים – כי בלי ספק הם נמצאים, והם יראים מהש"י, וכדאיתא בגמרא מגילה [דף ג.] גמירי דלא מפקי ש"ש לבטלה.

והם חיים אורך ימים. גם בזה הם לא כמו בני אדם, כי יש להם אריכות ימים. עד שמיום שנברא העולם עד היום הזה, לא עברו ממלכים שלהם כ"א ג'. והם, אשמדאי, והנד, ובילאד. ובלאד עודנו חי וקים. ושרי בוהן ושרי כוס ושרי כץ – יש כאן טעות, ועי' בגמ' סנהדרין – יוכיחו, כי הם באים ומודיעים עתידות. לכן, סמוך על דברי רז"ל, וסוד [צ"ל וסוד] מפחד הפילסופים האומרים, כי השיגעון הבא לאנשים, היא ממרה שחורה, ולא מן השדים.

הם מסבירים, כי זהו דבר טבעי. ישנם אנשים שיש להם שיגעון ועושים כל מיני שטיות, ויש אנשים עם דכאון או מחלת הנפילה, מה שנקרא אפילפסיה, וכדומה, והם חושבים ומסבירים כי זאת 'מרה שחורה'. דהיינו, זהו משהו טבעי בגוף, שמתגברת בתוכו ה'מרה השחורה'.

הרי בגוף האדם, ישנן כמה מרות. אינני יודע, כיצד מסבירים זאת כיום עפ"י הרפואה, מסתברא הם מסבירים קצת אחרת, אבל בספרי הרפואה הקדמונים, שמעתיקים אותם בהרבה ספרים שלנו, ובכללם כגון שבילי אמונה, שערי קדושה להרמח"ל וכו', מובא כי ישנה מרה אדומה, ומרה ירוקה, ומרה שחורה וכו'. כאשר המרה שחורה מתגברת, הדבר משפיע על אותו אדם, והוא רואה את הכל שחור. הוא מדוכא. התגברה עליו המרה השחורה רח"ל.

על כך הוא אומר, ואנחנו נודה להם, בחצי מטעותם. מה שהם אומרים, כי הדבר בא ממרה שחורה, הם אינם טועים בזה לגמרי. אבל הם צודקים, רק בחצי.

שהגורם להראות באיש ההוא המרה שחורה, היא פגיעת השדים שהטילו בו הארס, והולידו בו המרה שחורה. ודע זה היטיב.

אם רוח הקודש החליטה משום־מה לא לכתוב עניין זה, מה אנחנו מבינים? יפה.

*

חשובה מאד דעת כג"ק – כבוד גדולת קדושת – מהרי"ץ זיע"א, לגבי הנושא הזה.

ישנה 'מגילת תימן', אשר מייחסים אותה למהרי"ץ, וכנראה הדבר נכון. שמו מוזכר שם במפורש ע"י המעתיק, רק השאלה היא, שמא לא את הכל מהרי"ץ כתב. ברם לגבי החלק הזה, מסתברא עכ"פ שכן הוא.

חושבני, כי המקור הכי חשוב לנ"ד הוא, מגאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א, איך הוא מוסר את העניין הזה.

מהרי"ץ כותב שם כך, כאשר פקד ה' את עמו ע"י כורש ועזרא, ויתאזר עזרא ויעלו אותו מדלת העם. תשימו לב, לא עלו החשובים, אלא 'מדלת העם'.

וישלח אל כל המקומות לעלות ירושלם, אשר בחר ה' לשפן שם שכינתו, וישלח גם אל צנע"א וכפריה לעלות גם המה – תצטרפו גם אתם – וימאנו שמוע לקול הכהן הגדול עזרא הסופר, כי צפו בכח בינתם שעתיד הבית ליחרב.

לא כתוב, שהם צפו 'ברוח הקודש', אלא שהם צפו 'בכח בינתם'. לפוס רהטא איננו ידוע, איך הבינו, ומה הבינו. אבל עכ"פ היה נראה להם, שהבית הזה לא יחזיק, ושיהיה חרבן.

ותשובה אחת היתה להם, עם אותם המיוחסים שנשארו בבבל ולא רצו לעלות.

מהרי"ץ רומז כאן אל הגמרא במסכת קידושין, בפרק עשרה יוחסין ודף ס"ט ע"ב, שם כתוב בזה"ל, לא עלה עזרא מבבל, עד שעשאה כסולת נקיה.

שמעתי במפורש את הטענה הזאת בעבר, מחכם אחד בקהילותינו, כי זאת אחת הסיבות שאבותינו נע"ג לא רצו לעלות אז לא"י. הרי עזרא הביא גם את כל הפסולים – ממזרים וכו' – איתו לארץ ישראל, ובארץ בבל הוא השאיר את כל המיוחסים. הוא פחד, שתהיה תערובת בין המשפחות. כאן בארץ ישראל, יש את הסנהדרין, א"כ הם ידאגו וישמרו שלא תהיה

ובהמשך הוא כותב, או משום שלוש שבועות, שלא יעלו בחומה וכו'.

דבר זה אינו נראה לי, שכביכול הם לא רצו לקבל זאת בגלל שהקב"ה השביע אותנו, אִם תַּעֲרִיזוּ וְאִם תַּעֲזִיבוּ וְגו' [שיר השירים ג', ה']. הדבר אינו יכול להיות. כתוב אמנם בסוף מסכת כתובות [דף קי"א ע"א], שאחד מן הדברים שהקב"ה השביע את ישראל, שלא יעלו בחומה, דהיינו שלא יעלו ביד חזקה. אבל בבית שני, זה לא היה ביד חזקה, הרי הם עלו ברשיון כורש מלך פרס, כפי שנאמר [דברי הימים ב' ל"ו, כ"ג] כֹּה אָמַר כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס, כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יְיָ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם, וְהוּא פָקַד עָלַי לְבָנוֹת לוֹ בֵּית פִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה, מִי בָכֶם מְכַל עַמּוֹ יְיָ אֱלֹהֵיוֹ עַמּוֹ וְיָעַל. אדרבה, כורש עודד את העלייה. הדבר היה ברשיון מלכי האומות.

זהו כפי שבזמנינו, מה שישנם הטוענים – כבר הוא כותב שם על כך, 'כבר אז היו סאטמרים' – לגבי הקמת המדינה, שהדבר היה כנגד העניין של שלושת שבועות וכו'. הדבר איננו נכון. כי כן היתה הסכמה, של אומות העולם. ישנה 'הצהרת בלפור'. אחרי השואה, הם הסכימו שעם ישראל יחזור לארצו. רוב אומות העולם הסכימו, חוץ מן הערבים. אשר מיד למחרת הקמת המדינה, הם פתחו במלחמה. אצל הערבים, הדבר נגד הדת שלהם. הם לא יכולים לסבול, שתהיה תקומה לעם ישראל, כי זה נגד ה'קורען'. הם לא יכולים לעולם להשלים עם זאת. אבל, הכל הוא בעוה"ר. ואכמ"ל.

ממשיך הכותב וז"ל, ברם תמיהא לי דברי הרש"ק זצ"ל, דאמר לא קיללם עזרא, דא"כ למה לא כתב זה בספר עזרא. והרי זה יותר חשוב מאיזה דבר שכתוב שם. למה לא כתוב בספר עזרא, שישנה קללה? הנה זאת ראייה, שהדבר איננו נכון.

והרי הכל ברוח הקודש, ומה שייך לומר לא כתב? כך הוא טוען.

משיב עליו חכם זה נר"ו, שספר עזרא נכתב לא מרצונו וידיעתו של עזרא, אלא מרוח הקודש.

שכתוב כאן, ואתם תגידו איך צריך לתקן – עמוקים ומפורסמים. מה צריך להיות?

תגובה מהקהל: עתיקים.

תשובת מרן שליט"א: נכון. כצ"ל 'זהדברים עתיקים ומפורסמים'. אולי יש החושבים, איזה דברים עמוקים יש כאן, מי יודע מה ישנו כאן.

ומי שחושב, אולי בכל זאת? שמא זאת מליצה, וכדומה? יש לו לדעת כי בכתב יד קדשו של מהרי"ץ, כתוב בהדיא 'עתיקים'. ככה שאין מה לדבר. ברור שהוא כתב כי הדברים 'עתיקים', דהיינו שהדבר הוא מפורסם וידוע. וזה כלשון הפסוק בדברי הימים [א' ד', כ"ב].

[מה שכתב מהרי"ץ בעץ חיים שהדברים עתיקים ומפורסמים, לכאורה זה מערער קצת את ההוכחה מכאן שמגילת תימן היא ממהרי"ץ. דכיון שהדברים מפורסמים, יתכן ששני חכמים יכתבום. אך אולי כוונת מהרי"ץ כי רק עיקרי הדברים מפורסמים, ולא הדרשה. וכיון שגם במגילת תימן הובאה הדרשה, הדבר מוכיח שהיא ממהרי"ץ, בפרט שמקור הדרשה בספר בלתי מצוי. וצריך להשוות סגנון הלשון בעץ חיים ובמגילת תימן, ואם יש דמיון, זה מחזק את ההוכחה.

ויש להוסיף כי מהרי"ץ לא הזכיר עוני תורה, משמע שלא נשמע כדבר הזה. ואילו נשמע, לא היה מהרי"ץ מתעלם מזה. וגם קשה לומר שעזרא יקלקל יהודים שיהיו עניים בתורה, היפך רצון נותן התורה. מה שאין כן עוני ממון. ולא עוד אלא שכבר אמרו חז"ל בחגיגה דף ט' ע"ב יאה עניותא ליהודאי וכו'. איתמר].

מהרי"ץ באיגרת תימן, כתב בזה"ל, כאשר מבואר זה בספר המשקל, שחיבר מהר"ם דיליאון ז"ל, וכדלעיל. בלי נדר, עוד מעט נראה את המקור הזה בפנים.

עוד הוסיף מהרי"ץ שם באיגרת תימן, וקיבלנו, כי לא טוב עשו כולם שלא עלו, וימרו את פי הנביא עזרא. כנראה שחכמי הדורות שלאחר מכן, אמרו – הגיעו למסקנא – כי זאת היתה טעות, ושהם כן היו צריכים לעלות.

תערובת. לפי השמועה שאני שמעתי, הם חששו מכך, שמא יהיו נישואין עם משפחות אשר ח"ו ישנו חשש פיסול לגביהן. לכן הם לא רצו, מכיון שהיו פסולים כאן בא"י. כעת אני רואה, כי לכאורה מהרי"ץ זיע"א רמז זאת.

אמרו, הואיל ובית המקדש עתיד ליחרב כמתחילה, ולא יהיה קיים, טוב לנו להישאר בכאן. מה לנו לעלות לארץ ישראל, ושוב הפעם לסבול צרות וכו'? עדיף להישאר ככה.

מאי דרוש? פְּשָׁטִי אֶת בְּתֻנְתִּי אֵיכָכָה אֶלְבָּשְׁנָה, רְחֵצֵנִי אֶת רְגְלֵי אֵיכָכָה אֶטְנַפֵּם [שיר השירים ה', ג'], כאשר מבואר זה בספר המשקל, שחיבר מהר"ם דיליאון ז"ל.

מהרי"ץ כותב כך במגילת תימן, והדברים מקבילים למה שהוא כותב בספרו עץ חיים [ב'סדר ערבית של תשעה באב, דף ט' ע"ב]. לכן זאת לענ"ד ראייה מסויימת, כי אכן הוא זה שכתב את מגילת תימן, דהיינו שהיחוס של מגילת תימן אליו הוא נכון.

הרי בסדר ערבית של תשעה באב, ישנו נוסח אשר חכמי תימן נע"ג ייסדו, שם כתוב כך, כי בעוונותינו ובעוונות אבותינו אנו מונים לחרבן בית אלהינו ולפיזור עם י"י אֱלֹהֵי מַעַל אֲדַמַּת קִדְשֵׁנוּ, הַיּוֹם לַחֲרַבְּנוּ בֵּית שְׁנֵי אֲשֶׁר בָּנָה עֲזָרָא אֲדוֹנֵנוּ וְכו', כך וכך, שני יגוונתינו.

ולחרבן בית ראשון, ולפיזור אנשי גלותינו, אנחנו הגולים פה בארצות מונינו, היום וכו', כך וכך.

מה הפירוש, 'אנחנו הגולים פה'?

אומר מהרי"ץ על כך, בפירושו עץ חיים בזה"ל, הרמז בזה, על גלות ארץ התימן, שהיתה גלותם מימות החרבן הא', כמקובל בדינו. ולא עלו עוד בבנין בית שני, כי בְּצַפְיִיתָם צָפוּ, שעתיד ליחרב.

ישנו פסוק בספר איכה [ד', י"ז] בְּצַפְיִיתָנוּ צָפִינוּ, אבל כאן הדבר משמש בלשון מליצה, כמו צופים. 'בְּצַפְיִיתָם צָפוּ'. הרי הדברים ממש מקבילים, למה שהוא כותב במגילת תימן.

וודשו בו, פשטתי את כותנתי איככה אלבשנה. והדברים – אקרא בפניכם מה

כי אילו עלו אלו ואלו, היה הזכות אז גדולה מאד, והיתה השכינה קובעת מקום לא תמוט, ולא היה אז חרבן. בדיוק ההיפך, כל זה בגלל שהם לא רצו לעלות, אבל אם גם הם היו עולים, היתה כבר באה הגאולה האחרונה.

ובעוון זה, נענשו אנשי תימן בדלות ועניות, מקללת חכם ונביא, אשר בחנם היא באה – כפי שהזכרנו כבר לעיל את דברי חז"ל המפורסמים, כי 'קללת חכם אפילו על חנם היא באה' – באמרו, וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא לְשִׁלְשֶׁת הַיָּמִים בְּעֶצֶת הַשָּׁרִים וְהַזְקֵנִים, יִחָרֵם כָּל רְכוּשׁוֹ (עזרא י', ח'). ומפני זה הם עניים, באין רכוש וקנין. המקום ב"ה ברחמיו יפן לדלותם ודחקם.

וכבר הגיד בס' סדר היום בענין אמת ויציב, שכששלח עזרא אחר בני הגולה שלא היו עמו בבבל והיו רחוקים מירושלם, ולא רצו לעלות מהטעם הנז' למעלה שראו שעתיד ליחרב, ואמר ששמע אנשי טוליטול"ה – מהרי"ץ מביא זאת גם בעץ חיים ח"א דף ל"ח ע"ב – והקרובים אליהם, וכדי שלא יחזיקום באנשי רשע ומחוסרי אמנה חלילה, כתבו להם זה השבט של אמת ויציב.

א"כ למעשה הוא מביא, כי גם אנשי טוליטולא – אלו אנשי העיר טולידו שבארץ ספרד. משפחת טולידאנו, יצאה משם – עזרא קרא להם, והם לא עלו. ובכדי שלא יחשבו שהם מחוסרי אמונה, הם שלחו את הנוסח אמת ויציב וכו'. בכדי להראות, כי הם מאמינים בעניין הגאולה וכו', רק שיש להם שיקולים למה לא לעלות.

הדבר כפי שאמרנו בזמנו, כי בעצם ישנם הרבה מקומות בעולם, שאנשיהם לא רצו לעלות, מְטַעֲמִים שונים. אולי היו עוד שיקולים.

בכל אופן, הראיה הזאת מן הפסוק 'כל אשר יבוא וגו' יחרם כל רכושו', היא קצת מפליאה. כי המדובר שם הוא, לגבי מי 'שלא יבוא לשלושת הימים'. ביקשו מאלה שכבר היו בארץ ישראל, שיבואו לירושלם עיקר"ת בתוך שלושה ימים, ואם לאו אזי 'יחרם כל רכושו', אבל אין המדובר לגבי כל העולם, על יושבי

הארצות האחרות. בפסוק עצמו, לא מדובר על כך, אלא על אלו שכבר היו בא"י.

מי שיתקש יגיד, כי גם מארץ תימן אפשר להגיע בתוך שלושה ימים לא"י, דרך המנהרה [ענין שיעורי מוצש"ק שופטים ומוצש"ק כי תבוא שנת התשפ"א, ומוצש"ק וירא התשפ"ג]. אבל בכל אופן, אין המדובר עליהם, אלא על כל אלה אשר היו מפוזרים, אז בימים ההם, כי רבים לא היו גרים אז בירושלם, אלא במקומות אחרים, בארץ ישראל עצמה, ואז ביקשו שיבואו לירושלם. על כך הפסוק מדבר. א"כ הדבר צריך עיון.

את דברי ספר המשקל, זהו המקור שהביא מהרי"ץ, מצאתי בספר הנפש החכמה [עמ' כ"ה, בתוך 'עמודי הקבלה', ירושלם התשס"ה] – כנראה לספר הזה ישנם שני שמות – למהר"ר משה בן שם טוב די ליאון, שכתב בזה"ל, להיות המשכילים יודעי חן בדעת הזאת, שאפילו לדבריהם כל הטוב העתיד לישראל באלף הששי הוא, ויבוא משיח קודם חרבן השביעי ויבנה בית המקדש ויחיו המתים. אם כן לדבריהם, מעט תהיה השמחה, והשלוח כרגע, הואיל וימותו מיד, ומה תועלת בסבלנו הרעות והצרות בגלות הזה? וכמה שמד ורעות משונות זו מזו, על הבטחת ימי המשיח? וכל אותם התשובות שניבאו הנביאים, הואיל ויחרבו וימותו כמתחילה מיד, והטוב לא ימצא אלא כרגע.

כמה כבר זמן יהיו, 'ימות המשיח'? הרי סבלנו כל כך בגלות, צרות על גבי צרות, מאות שנים? א"כ תסביר לי, וכי רגע אחד, מְשָׁלִים ונותן לנו את הכל?

אלא התשובה, יש לך טעות. הטובות שיהיו בימות המשיח, הם הרבה הרבה יותר. כפי שנאמר [תהלים צ', ט"ו] שְׂמִיְחָנוּ בְּיָמֹת עֲנִיָּתָנוּ. שלא נחשוב, שזמן ימות המשיח יהיו קצרים, לעומת הזמן שעם ישראל סבל בגלות, שזה הרבה יותר.

על נקודה זאת הוא מאריך שם, וכותב בזה"ל, שוב תשוב אליך ואל דעתך, על עניין גלות בבל, שגלו ישראל מארצם לבבל, וישבו שם

בי"ת. וההמשך הוא, שְׁפָר יופי צביה, סביבותי בתימן.

מהר"י קורח כותב על כך שם [באות ל"ד] בזה"ל, לפי שבארץ תימן, תוקף השעבוד לישראל, יותר מכל האומות.

כבר לפנינו בעל שתילי זיתים כותב בהקדמתו בזה"ל, כל שכן בארץ הזאת, ארץ התימן, כי בעוונות הרבים דוחק הפרנסה תולה רצועתו חס ושלום שם, ועול מלך ושרים ועול הגלות, אשר בכל ארבעת קצוי הארץ לא נשמע כמות.

כיצד הוא ידע? הרי הוא לא הסתובב בעולם? אלא, הוא מזכיר בספרו, שהיו באים אנשים מארצות אחרות. כגון שהוא מביא בהלכות פסח, לגבי חכם אשכנזי שבא וכו'. כנראה, מכל אלה שבאו לשם, עשו השוואות וראו שבתימן מצב היהודים הוא הכי גרוע. באו לתימן אורחים ומבקרים, מכמה ארצות.

שאלה מהקהל: אבל גם אצל הגויים היה כך? תשובת מרן שליט"א: נכון, לכאורה זאת טענה. ברם חושבני, כי הקב"ה עשה איתנו בכך חסד. ובכדי שח"ו לא יהיה חילול השם. אני אומר, על הצד שישנו דבר כזה. כי ראשית, זה לא משנה האם הדבר בגלל הקללה הזאת, או מאיזו סיבה אחרת שהקב"ה זיכה אותנו שאנחנו נקבל בגלות עונש יותר מכל קהילות ישראל, דברים שהקב"ה לבדו יודע לַמָּה. אבל מצד שני, אם היהודים היו סובלים, והגויים היו עשירים, אזי הדבר היה בזיון לישראל עם ה'. אתה בחרתנו מכל העמים. לכן הקב"ה עשה שגם הם יסבלו, באופן יחסי.

האמת היא, כי אינני בטוח מי יותר עני, האם היהודים או הגויים? ישנם כאלה האומרים, שהיהודים היו יותר עשירים, יחסית, רק שהם הסתירו זאת, משום עינא בישא שלהם.

ולעניין מה שגם הערבים שם עניים, אולי יתיישב על פי מה שביאר הר"א הלוי ערוסי בקורא הדורות הנדפס בספר מיצירות דף קכ"ב קכ"ג, ומסתמא גם בקורא הדורות החדש. וכעת לא קראתי את דבריו, רק כתבתי מזכרוני. איתמר.]

שבעים שנה. ולאחר כך כשעלו, לא עלו משם אותם המיוחסים וראשי עם קודש – הם לא רצו לעלות – זולתי מעט מזער. וכל יתר דלת העם עלו.

אותם המיוחסים שלא עלו אמרו, הואיל ובית המקדש עתיד ליחרב כמתחילה, ולא יהיה קיים, טוב לנו להישאר הנה. מאי דרוש? פשטתי את כותנתי איככה אלבשנה, רחצתי את רגלי איככה אטנפם. כל שכן גלות החל זה, שהוא ארוך – הוא מכניס זאת בדרך אגב – כאשר עינינו רואות, וישראל סובלים הרעות והצרות הגדולות על אותם ההבטחות. והואיל והטוב יהיה כרגע, הלא טוב להישאר בתוך בגלות.

אלא חלילה חלילה מן הדעות ההיא, כי זאת ההבטחה הגדולה המפורסמת בכל התורה ובכל העולם, להיות שמחת ה' עם בניו, דכתיב [תהלים ק"ד, ל"א] יִשְׁמַח יְיָ בְּמַעֲשָׁיו, שמחה גדולה וארוכה. וכל אותן ההבטחות שהבטיחנו בתורתנו, אז תהיינה בעולם ועד. וכמו שנתארך הגלות, כך תתארך השמחה והטוב אלף אלפים וריבוא רבבות וכו'.

מקורות לכך כי העוני ממון של יהודי תימן וכו' היה אכן הרבה יותר מיהודי שאר הארצות.

מה שנכון לגבי גלות תימן, זהו החלק הזה של דוחק והעניות וגם ההשפלה, שהוא היה בארץ תימן יותר מבשאר הארצות האחרות. זאת אמת, הכתובה בספרים רבים. אביא בס"ד – לפי הזמן – כמה מקורות על כך.

מי לנו כבעל אבן ספיר, אשר הסתובב בהרבה ארצות, וכתב זאת במפורש בשני מקומות, בפרק כ"ג, וגם בפרק מ', שם כתב בזה"ל, מה אעידך צנעא, ומה אדמה לך הבת אוזל? לא ראיתי כמותך בכל הארצות לרוע.

כמרכן מהר"ר יחיא קורח זצ"ל, מחבר הפירוש 'משכיל שיר ידידות' על ספר הדיואן, כתב בפירושו לשיר של רבינו שלום שבזי זיע"א, המתחיל במלים אֵלֶּף אֵלֶּף אֵלֶּף אֵלֶּף אֵלֶּף – אלף זאת האות אל"ף, אלא שכן אומרים אל"ף בלשון ערבית, בו נתחבר. השיר הזה שהולך לפי אל"ף

הרה"ג יחיא נחום – זהו השגדרי המפורסם – כתב [במכתב מיום כ"א תמוז ברמ"ד לשטרות, נדפס באהל יוסף (צאלח) גליון רביעי] בזה"ל, אין לך ירוד ושפל, יותר מיהודי תימן. שאפילו יקלל אותו הגוי, או אם יכהו, לא יאמר לו דבר. אסור לו לענות. אלא ישתוק ויקבל עליו באהבה גזירת המקום ברוך הוא.

למה? מה הבעיא לצעוק?

ואם צעק והרים קולו, מכניסים אותו לבית האסורים, וקונסין אותו. לא כדאי לצעוק, כי עי"ז הוא נענש ומקבל קנס.

ומביאים עדים זוממים, מהם ובהם. לא חסרים שקרנים מהם, הביאו עדים שקרנים שהיהודי עשה כך וכך, כגון שקילל את הנביא שלהם, או משהו אחר שעשה. לא איכפת להם לשקר.

לפי שחוק דתם, שמותר להעיד על הַעֲבָרִים שקר. אצלם בדת שלהם, זאת אינה עבירה. על יהודי, מותר לשקר. אפשר להעיד עליו עדות שקר. כך החוק שלהם. כדי שיהיו העברים שפלים ובזויים וכו'.

וכן ממשילים את הַעֲבָרִי, על כל דבר טמא – כגון כלב, או חמור. ושאר כל דבר מאוס שהם רוצים – ועל כל דבר בזוי, וכמה עניינים עד אין מספר. ולא יכולו ספרים ומגילות, מהצָעֵרִים האלו, עד ישקיף וירא י"י משמים.

[שמעתי מאדם אחד מאיזור דמאר, שמשפחתו היתה גרה לבדה בכפר של ערבים, והיחסים ביניהם היו טובים. ופעם אחת בהיותו כבן שנתיים, באה שכנה ערבייה לקחת מאמו איזה דבר בהשאלה. וכשראתה אותו, אמרה לה, הכלב שלך יפה. וזאת בה בשעה שהיא מבקשת ממנה טובה. איתמר].

לפי עוצם השפלות והעניות והדוחק, חושבני כי יחסית, הדבר היה מעל ומעבר. כי למרות כל זאת, רואים איך היתה היראת שמים שלהם, כיצד הם קיבלו את הכל באהבה, למדו תורה באהבה ומתוך דוחק, עם כל החוסר בספרים. היתה אהבת תורה, משהו מיוחד. כמה וכמה השגות גדולות שהיה להם בתורה, למרות הכל. נמצא לגבי ה'עוני ממון', אולי הדבר נכון. אבל לגבי התורה, יחסית זהו עושר. ק"ו אם נשוה

זאת לארצות אחרות, שבהם ישנם הרבה פחות, ואצלם הרי הדבר אינו קשור לקללה.

סיום תשובת הגר"י זילברשטיין שליט"א לאברך תימני, כמה הערות על דבריו, והרחבה בעניין כיצד בזמנינו יש להעיד לקורא בתורה אשר טעה בקריאתו. נסיים את מכתבת-שובתו של הגר"י זילברשטיין שליט"א [אשר תחילתו הובא בשיעור הקודם], בקשר לתיקונים בקריאת התורה וכו'.

הוא כותב [בעמ' ל"א] כך, המחלוקת והויכוחים בבית הכנסת, אינם מקללת עזרא הסופר, אלא זה עדיין מקללת הנחש, שהאכיל אותנו מעץ הדעת, וגרם לצרה הגדולה הזאת, שכל אחד חושב שרק הצד שלו צודק, ואינו יודע שיש עוד מנהגים ושרשים בעם ישראל, ויש י"ב שיעורים.

ולמרות שרצון השי"ת שכל אחד יחזיק במנהגו, אבל ביותר יש רצון השי"ת, שלא יהיו ויכוחים ומחלוקת בבית הכנסת. כמו שכל אבא רוצה לראות את בנו מסתדרים ביניהם וחיים בשלום, ואין מתווכחים ביניהם ומביישים אחד את אחיו, כך הקב"ה שונא את המחלוקת בתכלית השנאה, ואינו רוצה בזה.

ואין לזה טעם ורית, להתווכח לשם שמים על נוסח התפילה, כאשר השי"ת אומר, אתה מתווכח לכבודי? כבודי הגדול ביותר שתחיו בשלום. אם רצונך לכבד את הקב"ה, זהו כבודו, שתחיו בשלום.

ולכן יש לעשות שינוי גדול בכל זה, והרב של בית הכנסת שמכיר את המתפללים אצלו, וכמה מתפללים יש בכל נוסח, יקבע את סדר התפילות. דהיינו, שאם רוב המתפללים, מתפללים על דרך משל בנוסח שאמי, יקבעו שרוב התפילות יהיו בנוסח זה, וחלק מהתפילות יהיו בנוסח בלדי. ומה שאומרים בלחש, יכול כל אחד לומר כמנהגו.

וצריך שכל המתפללים יקבלו על עצמם בקבלה גמורה, לקבל על עצמם את תקנות הרב. ולמרות שאת קללת עזרא אי אפשר לבטל, אבל את קללת הנחש – זה היצר הרע –

והרמב"ם ז"ל כתב, קרא וטעה אפילו בדקדוק אות אחת, מחזירין אותו עד שיקראנה בדקדוק. ואמנם בני תימן פוסקים כהרמב"ם, אבל אפשר לקיים שניהם. להחזיר אותו, בלא לביישו ברבים.

ובפרט בזמנינו, שהדורות נחלשו, והנפשות חלושות, שאיסור גמור לבייש את הקורא, וצריך לעשות הכל שלא לביישו. ומה דעלך סני, לחברך לא תעביר. וכמו שאף אחד לא רוצה שיבוז אותו, כך יזהר שלא לבייש אחרים. על הדברים הללו, צריכים להעיר כמה דברים.

ראשית, לגבי מה שהוא אומר, כי 'כיום נהגו בהרבה בתי כנסיות של בני תימן, שיש אדם שנמצא ליד הקורא, שמסייע לו לקרוא, ואם הוא טועה הוא מתקנו'. נראה שהוא חושב, כי 'החזן', זהו משהו שנתחדש בזמנינו. אבל הדבר אינו כן. חזן המסייע לקורא, היה תמיד, מאז ומעולם. גם בעבר, בכל הדורות, היה חזן שמסייע לקורא, אם בזמן הקריאה עצמה, שמסמן לו בַּמִּכְתָּב, מִכּוּאֵט, אם כבר בזמן קריאת התרגום – כפי שישנם כאלה הנוהגים, שהחזן קורא לפניו בלחש את הפסוק, בכדי לעזור לקורא. העניין הזה, איננו מהיום.

אבל מה שכן, ההלכה היא שגוערים בו, על כל טעות, או שמחזירים אותו כשהמשמעות משתנה. משמע, שכל הציבור 'גוערים', וכן 'מחזירים'.

בבית הכנסת של מהרי"ץ זיע"א, בעיר צנעא, היתה תקנה בעניין זה. הרה"ג לוי נגאר – שהיה ממעתיקי השמועה – היה עומד בקריאת התורה עם התאג לפניו, ורק הוא היה מתקן את הקורא. הם עשו תקנה כזאת. כנראה, בגלל ששם היו מאד מאד מדקדקים, בכדי שלא יהיו חילוקי דעות, העמידו אותו סמוך לתיבה, כי הוא היה דייקן ובקי גדול.

וישנם כמרכן בתי כנסת בזמנינו, העושים תקנות כאלה, ממנים אנשים – פלוני ופלוני הם שיתקנו – ולא כל הקהל. אדם אחד – החזן – בודאי איננו מספיק, צריך לכל הפחות עוד מישהו, ויותר נכון שניים, כי לפעמים השני לא

שמעורר מחלוקת בבית הכנסת, אפשר לבטל, וחייבים לבטלו, והאמת והשלום אהבו.

בהמשך הוא מביא דבר מעניין, לגבי החוזה מלובלין. הרי ישנו ויכוח, בין נוסח אשכנז לנוסח ספרד. מה הם הויכוחים? כגון, מתי להגיד הודו וכו', האם לפני ברוך שאמר, או אחרי ברוך שאמר?

ואמר החוזה מלובלין, שנוסח אשכנז אומרים ברוך שאמר וכו' לפני הודו, ונוסח ספרד אומרים הודו לפני ברוך שאמר. ונוסח בני עדות המזרח, אינם אומרים פסוק הראשון של מזמור שיר חנוכת הבית לדוד.

אבל כולם משתווים, כשמגיעים ליהי כבוד י"י לעולם. כי כולם מתכוונים לדבר אחד, להרבות כבוד ה' בעולם.

יש להעיר כי הדבר טוב רק אצלם [האשכנזים], אבל אצלנו [התימנים] הדבר לא עוזר, כי גם אחרי יהי כבוד י"י לעולם וכו' עדיין ישנה מחלוקת, כאשר מגיעים בסוף פסוקי דזמרא לפסקת ברוך י"י לעולם אמן ואמן. גם בסוף שירת הים, י"י ימלוך לעולם ועד, ישנה מחלוקת, האם עם התרגום או בלי התרגום. וכן ותקח מרים וגו', רפאני וכו'. אולם עכ"פ בברכת ישתבח שמך לעד מלכנו, אנחנו פחות או יותר מסתדרים. כבר אין הבדלים גדולים. אמנם רק לכאורה.

נמשיך את תשובתנו. גם בקריאת התורה, בני תימן למדו היטב את הקריאה ואת הטעמים, ולכן כל טעות מקפיצה אותם, ובפרט לדור המבוגר שהם בקיאים, ואינם מבינים איך הדור הצעיר אינו בקי כמותם.

תשמעו את דבריו בסוף, אמנם כיום נהגו בהרבה בתי כנסיות של בני תימן, שיש אדם שנמצא ליד הקורא, שמסייע לו לקרוא, ואם הוא טועה הוא מתקנו. ולכן כדי שלא לבייש את הקורא, יש לעשות תקנה שאין לאף אחד זכות לתקן, רק למסייע, וכמו שכתב בטור [או"ח סימן קמ"ב] בשם בעל המנהיג, אם טעה הקורא או החזן המקרא אותו, טוב שלא להגיה עליו על שגותיו ברבים, שלא להלבין פניו. דאף על פי שטעה בה, יצא ידי קריאתו.

שם לב שישנה טעות. אפשר לעשות תקנה כזאת, והעיקר שצריך להעיר בצורה מכובדת. צריכים לדעת, איך להעיר, ובאיזה ניגון להעיר? צריך להעיר בצורה עדינה, לא בתקיפות ולא בזלזול וכדומה. אמנם כתוב בהלכה, 'גוערים בו', משמע שצריכים לנזוף בו, כך לפי הלשון, אולם בכל אופן חושבני, כי לפי המציאות כיום, נוכחתי בעצמי כנראה יותר מפעם אחת – הרגשתי זאת – כי ישנם כאלה החושבים שהם בקיאים, ולפעמים גם הם טועים, ואז כשמישהו מעיר להם, הם שומרים עליו טינא בלבם, בעוה"ר. א"כ הדבר בבחינת עת לעשות לי"י, הִפְרוּ תוֹרַתְךָ וְתַהֲלִים קִי"ט, קב"ו. שלא יגרום הדבר, שנאה ומחלוקת רח"ל במשך הזמן.

ובפרט אם ישנם קוראים כאלה, אשר יש להם הרבה טעיות. אצל אבותינו נע"ג בעבר, כאשר מישהו עלה לס"ת ורואים שהוא לא יודע לקרוא, כגון אורח, או שמאיו סיבה הוא לא התכונן, אם ראו שהוא משבש את הקריאה, החזן נותן לו להשלים שלושה פסוקים, מכסה את הס"ת במטפחת, ואומר לו לסיים בברכה האחרונה. כי אי אפשר להמשיך כך את הקריאה. והדבר הזה, טוב לו, וטוב לכולם. אבל כיום בזמנינו, אי אפשר לנהוג את הדבר הזה.

מספרים על מהר"י יצחק הלוי זצ"ל, שראה כי אחד מבניו שהעיר לקורא בס"ת על כל שגיאה, על כל טעות קטנה. אחרי קריאת התורה, שאל אותו אביו, תגיד לי, למה אתה כל כך מדקדק? ענה לו הבן, הלוא זאת 'הלכה', מחזירים אותו.

שאל אותו אביו, אבל אם כן תגיד לי, למה בעליית חמישי, שאז קרא החבר שלך, לא הערף לו. וכי שם, אין 'הלכה'?... כאשר עלה פלוני ידיך הטוב, לא הערת לו מאומה על כל הטעיות שלו, שתקת. איפה נעלמה ה'הלכה'?...

אפשר ללמד עליהם זכות. לפעמים מי שמעיר, כוונתו לשם שמים, אבל לפעמים הוא נגוע.

עלול להיות שיתערב פה, לא לשם שמים. להתערבב כאן ח"ו איזו שמחה לאיד. או שנאמר, כי לחבר שלו, לא נעים לו להעיר. דהיינו, זה לא שיש לו עניין להראות לכולם, שהוא יודע יותר טוב מהם, ושהוא לא יודע, אלא אולי הדבר בדיוק ההיפך, רק לגבי הידיד שלו, הוא אינו מסוגל לביישו.

בכל אופן, כל ערום יעשה בדעת, בכדי לתקן את העניין הזה. לקיים מה שנאמר [משלי ג', ד'] וּמִצָּא חֵן וְשִׁכָּל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם.

אבל מפליא מה שכתב הגר"י זילברשטיין, כי התימנים פוסקים כמו הרמב"ם, שמחזירים אותו יד שיקרא בדקדוק וכו'. בביכול לכאורה, ישנה כאן בעיה, הרמב"ם פסק כך ואנחנו נוהגים כמוהו, אבל לולא זאת היינו פוסקים כדעת המנהיג. אני מתפלא על כך, כי זה לא רק דעת רבינו הרמב"ם, גם מֶרֶץ בשלחן ערוך ואו"ח סימן קמ"ב סעיף א' הדין ככה, כי הש"ע פסק כדברי הרמב"ם, שמי שטעה בקריאת התורה אפילו בדקדוק אות אחת, מחזירים אותו. כמובן, כאשר ישנו שינוי משמעות.

שיטת ספר המנהיג היא, שאפילו אם הוא קרא בשיבוש, לא מחזירים אותו, בכדי שלא להלבין את פניו. אבל הדבר אינו קשור אל התימנים והרמב"ם, כי כך הדבר נפסק להלכה דלא כותיה. אמנם אנחנו מצרפים את שיטת בעל המנהיג, כאשר ישנן ספיקות. לפעמים לא ברור, האם הקורא טעה, או שלא טעה, אולי הוא טעה, אזי מעבירים. אפשר רק לצרף את הדעה הזאת. אבל סתם ככה, בודאי שההלכה היא, כי לגבי שינוי משמעות, אין חֲכָמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֶצָה לְנֶגֶד י"י [משלי כ"א, ל']. השם ברוך הוא יזכנו.

יש עוד הרבה מה להוסיף. חושבני כי ביהדות תימן יע"א, רמת ידיעת התורה וקיום המצוות גדולה מכמה וכמה ארצות אחרות.

אבא מארי זצ"ל – שמת לי לב אל הנקודה הזאת, אל הרעיון הזה – אגיד לכם זאת כפי שהוא אמר. אבא מארי זצ"ל, התפעל מספריו של רבינו יוסף חיים, כגון בן איש חי, שו"ת רב

שערי יצחק – השיעור השבועי

יודעים. ממילא יצא אצלם, שאי אפשר להוכיח ממה שמקובל. משא"כ אצל התימנים, לא היה ולא נשמע. אין דבר כזה. שלא ידעו ברכת נר של-שבת? שלא ידעו לגבי שבעה נקיים? אין דבר כזה, אפילו בכפרים, אפילו במקומות הכי נדחים. התורה וההלכה והמסורת, היו קיימים במשך כל הדורות, כך שאין מה להשוות. א"כ מן הבחינה הזאת, הדבר הפוך, הם יותר טוב מהרבה במקומות האחרים. וע"ע מ"ש בס"ד בשו"ת עולת יצחק חלק ג' סימן י"ג דף נ"ז, אות ט' ד"ה וכפי.

אפילו בעל אבן ספיר, מדגיש את זאת, וכותב [בפרק ט"ז] בזה"ל, היהודים בכל הארץ הזאת, רובם ככולם אינם ערומים מתורה. מבינים במקרא, ויודעים בהלכות ואגדות, אומרים בזוהר ועוסקים בקבלה, ונוטריקון וגימטריאות וכו'. לגבי דבריו בהמשך, כבר דיברתי בס"ד בזמנו [שיעור מוצש"ק מטות התשע"ז].

השלמה בעניין מראה חוס לגבי מראות הדמים, ושישנו הבדל בין צבע עור גויל שהיה בתימן לבין צבע הגויל של שאר ארצות.

נסיים בנושא שדיברתי [בשיעור מוצש"ק תרומה התשפ"ג] לגבי מראה חוס, במראות הדמים. כיון שערער חכם אחד בזמנינו על עניין זה, הבאתי בס"ד ראיות, כי החוס טהור כי נחשב כמו לבן, וברצוני כעת לחזק את הנושא הזה מעוד כיוון. הבאתי זאת בעיני יצחק, לגבי עניין הגויל [הלכות כתיבת ספר תורה, סימן קס"ה, אות קמ"ז, ד"ה עוד] בזה"ל, בגינת ורדים [כלל ב' סימן כ"ט] העלה דבר חדש, שצריך להיות העור לבן דוקא. וטעמו, מפני מה שאמרו חז"ל בכמה דוכתי, שהתורה שלפניו יתברך כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה. וסבירא ליה, דאם צבעו במי כרכום וכיוצא, פסול וכו'.

עוד כתב שם הגו"ר [בד"ה ובהיות], דכשם שדיו שחור לעיכובא, כך עור לבן לעיכובא. דהיינו, ס"ת צריכים לכתוב ע"ג עור לבן. והרוצה להקל לחלק ביניהם, עליו הראיה. ויד המשנה ממנהגן של ישראל על התחתונה יעו"ש. לא הבנתי, מהו פירוש הדבר?

פעלים, דרשות בן איש חיל. כאשר הוא קיבל את הספרים, ועיין בהם וכו', הוא עשה השוואה, ואמר בזה"ל, 'הספרדים, הם לא כל כך. אבל אם כבר קם מהם מישהו אחד, אזי הוא ענק'.

ניקח זאת כעת אל הצד השני, כי אם אצל הספרדים הפער גדול בין גדולי תורה לבין פשוטי העם, הנה לאדכן הדבר אצל התימנים, שהתורה אצלם נתפשטה לרוחב ולאורך. דהיינו, כמעט כל הציבור יודעי ספר, תלמידי חכמים. כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו יודעים את התורה. לא מצוי עמי ארצות.

מסתמא לא יודעים, לגבי האשכנזים, מובא בספר טהרת ישראל [שהיה מו"ץ בקראטשוב ופראגא] – רח"ל איזו בערות – כי ישנן נשים שאינן יודעות מה זה שבעה נקיים. או שעושות רק שלושה נקיים. כך הוא כותב. וכמובן אין המדובר בחילוניים, או 'מסורתיים'...

כך הוא כותב בהקדמתו [אות ו'], אספרה את שברון ועצבות לבי, אשר באו לפני כמה וכמה נשים שיש להם בנים גדולים, שסברו שיום הפסק טהרה הוא בכלל שבעה נקיים, וספרו רק ששה ימים אחר הפסק טהרה וטבלו. ויש מהם שאבותיהם ובעליהם הם תלמידי חכמים גמורים ויראים ושלמים, וביקשו שאתן להם תשובה על זה. ויש שלא ידעו שצריך שבעה נקיים, רק תיכף שפסקה מלצאת דם, טבלו. או לאזניים שכך שמעו. וכל זה היה מחמת חסרון ידיעה וכו' יעו"ש.

הרה"ג בן ציון בוארון שליט"א כותב, כי אצלם בארץ לוב, טריפולי, נשים לא היו יודעות לברך על הדלקת נר של-שבת. הבן איש חי כותב, כי הנשים בבגדאד אינן מברכות ברכת המזון [עייין שיעור מוצש"ק במדבר התש"ע].

לכן אצלם, מגיעים לידי ספיקות בדברים פשוטים, ומסקנות לא נכונות. אם טוענים להם כי ישנן ספרדיות המברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא, הם אומרים, אל תביא ראיה מן הנשים, כי הן לא יודעות. ברכת המזון הן לא היו מברכות, שזה מן התורה, כעת אתה מביא ראיה ממה שהן מברכות? הם עמי ארצות, לא

שורת הקהל:

שאלה מהקהל: לגבי קריאת הפרשיות ויקהל ופקודי, אם הציבור אינם בקיאים בקריאה, ולכן הם מחלקים באופן כזה. את פרשת ויקהל קוראים כרגיל, והעולה שביעי קורא את עליית שביעי של ויקהל ואת כל פרשת פקודי. האם ישנה בכך בעיה?

תשובת מרן שליט"א: אפשר. בודאי הדבר מותר. עניין חלוקת המברכים, אפשר לשנות לפי הצורך.

שאלה מהקהל: לגבי ברכת שהחיינו לנשים, על בגדים?

תשובת מרן שליט"א: אין הברל.

שאלה מהקהל: מן העניין של מניין השנים לשטרות, רואים כי אבותינו נע"ג סברו שעזרא הסופר לא היה נביא.

תשובת מרן שליט"א: מה הקשר? מי אמר שזה היה נביא?

המשך השאלה מהקהל: כי כתוב, שזה מהיום שפסקה הנבואה?

תשובת מרן שליט"א: טוב, כך אנחנו מסבירים... יפה. מימות עזרא הסופר, ואז התחיל השלטון של אלכסנדרוס מוקדון. הנה ראייה, שזהו הוא. אבל יש לשאול, האם אנחנו יודעים, מתי מת מלאכי? זאת אומרת, אם רצונך להביא ראיה מכך, צריך שיהיה בטוח כי הוא עזרא שמת אז ולא מלאכי.

שאלה מהקהל: המעניין הוא, כי רק התימנים המשיכו את מניין השנים לשטרות, מאז מות עזרא.

תשובת מרן שליט"א: אכן. ברוך ה'. כי התימנים שומרים את המסורת העיקרית. לגבי כל הדברים, שומרים את היסוד, את המקור. בכל העניינים. גם זה כאחד מהם.

שאלה מהקהל: ישנה בעיה בס"ת גויל, שהאותיות הן קופצות? האם זה רק כאן בארץ ישראל, או שכבר בתימן הדבר היה?

תשובת מרן שליט"א: בתימן, לא היה. זה רק פה בא"י. גם הספרים שהביאו מתימן לא"י, הם התקלקלו, כנראה בגלל מזג האוויר.

כך כתבתי שם, ולפום דהקטא לא זכיתי להבין דברי קדשו, כי עינינו רואות הספרים שהובאו מכל ארצות המזרח שכתבו על הגויל, כולם אינם בגוון לבן כלל וכדלעיל.

הוא אומר, שהמנהג הוא שכותבים על עור לבן, אבל ראינו ספרי תורה גוילים מעיראק וממצרים ומתורכיה, והגויל הוא בצבע חום. איך הוא אומר, שהכל לבן, ומי שמשנה ידו על התחתונה? על מה הוא מדבר?

וכי במקומו ובזמנו בארץ מצרים, לא היה כן? הרי בעל גינת ורדים, היה בארץ מצרים. וכי במצרים לא היה כך?

על כך כתבתי בהמשך, ויש ליישב זה, עפמ"ש בס"ד בתשובותי עולת יצחק נח"א סימן קט"ד"ה ונלע"ד, לגבי מראות הדמים בנדה, דצבע לבן וירוק הטהורים שכתבו הפוסקים, נכלל בזה כל המראות הטהורים, וביניהם החום. ולא אתו לאפוקי, אלא הנוטה לאדום יעוש"ב. אם כן, אין ראייה מהגוילים של ארצות המזרח, שהניחו אותם חומים. רק השאלה לדידן, בקהילות תימן שגוונם אדום, וכבנדון הגו"ר דמיירי בהדיא במי כרכום, ותנן בנדה ודף כ. קרן כרכום מן החמשה מראות המטמאים מן התורה.

מי ששם לב, מי שראה את הגויל של ארצות המזרח, וגם של ארץ תימן, יבחין כי הם אמנם דומים, אבל לא אותו הדבר. הגוילים של ארצות המזרח, הם חומים. משא"כ הגוילים של תימנים, הם אינם חומים, אלא אדומים, או צהובים. הדבר תלוי, במה עיבדו אותם? רצו שזה יהיה יותר יפה, אז עשו אותם אדומים. אבל בארצות המזרח, הגויל הוא בצבע חום. אם כן, אצל התימנים שהוא אדום, אזי אין הכי נמי. אבל לגבי גינת ורדים, אצלם הגויל היה בצבע חום, והוא מחשיב אותו לבן.

מכך אנו מביאים ראיה, לגבי מה שאנחנו מדברים, כי הגוון החום – הבהיר בכל אופן – הוא בגדר לבן. וממילא זה מחזק את מה שאמרנו, שאפשר להקל בזה בשופי.

השם ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו, אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה, אכי"ר.

בתימן, האותיות לא היו קופצות. היום בזמנינו, מעבדים את הגויל בצורה אחרת, לא כפי שעבדו אז. זאת אינה ראייה. היום אין להם את אותו החומר, מעבדים אותו אחרת, וזה מה שגורם לכל העניינים הללו.

שאלה מהקהל: לגבי פסח, בכוסות קרטון חד פעמיים, ישנו עמילן. וחכם אחד אמר, כי אם העמילן היה יוצא, בזמן שמכינים משקה חם, אזי משרד הבריאות היה מחייב לציין זאת, כי ישנם אנשים שהם חולי צליאק. א"כ זאת ראייה, שזה לא נפלט.

תשובת מרן שליט"א: אבל אם זה רק אחד מכמה אלפים, ואולי משהו קטנטן, שמבחינה הלכתית יש בו חשש, ומבחינה בריאותית אולי זה לא עד כדי כך, לכן אינם מחייבים.

הערה מהקהל: מה שהוא טען, הדבר לא בדיוק נכון, כי ישנם חולי צליאק שאינם שותים בכלים חד פעמיים של שתייה חמה בפסח.

תשובת מרן שליט"א: אם כן אתה מביא ראייה, שיש בכוסות הללו חשש שלמשש, כי הם אינם שותים בכוסות הללו.

שאלה מהקהל: גם דבר שרק 'עלול' להכיל?

תשובת מרן שליט"א: גם אם זה רק עלול, אזי הם כותבים שהדבר עלול.

השם ברוך הוא יזכנו, ומכל מכשול וטעות ישמרנו ויצילנו, אכי"ר.